

ჯაბა სამუშია

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დიპლომატიური სამსახური

რუსეთის 1917 წლის თებერვალ-მარტის რევოლუციის შემდეგ თანდათანობით დაიწყო იმპერიის ნგრევა, რასაც მოჰყვა რუსეთის იმპერიაში შემაჯავალი ერების მხრიდან ნაციონალური რესპუბლიკების შექმნის პროცესი. 1917 წლის თებერვალ-მარტის რევოლუციის გამარჯვებით არსებობა დაასრულა კავკასიის სამეფისნაცვლომაც. რუსეთის საიმპერატორო ხელისუფლების სამართალმემკვიდრემ – რუსეთის დროებითმა მთავრობამ, ამიერკავკასიის მართვა-გამგეობა ჩააბარა სამხარეო ხელისუფლების ორგანოს – ამიერკავკასიის განსაკუთრებულ კომიტეტს (ოზაკომს), რომელიც ეროვნული და პარტიული პრინციპით დაკომპლექტდა.¹ ამის პარალელურად თბილისში 1917 წლის აპრილიდან ფუნქციონირება დაიწყო ეროვნული ხელისუფლების ორგანოს ჩანასახმა – „საქართველოს ეროვნულმა ინტერპარტიულმა საბჭომ“ (თავმჯდომარე აკაკი ჩხენკელი), რომელშიც შედიოდნენ საქართველოში მოქმედი პოლიტიკური პარტიები პარიტეტის პრინციპით.

საქართველოს მომავალზე, მის პოლიტიკურ სტატუსზე სწორედ საქართველოს ეროვნულ ინტერპარტიულ საბჭოს წიაღში მსჯელობდნენ.² თავდაპირველად პოლიტიკურ პარტიებში არ იყო ერთსულოვნება საქართველოს მომავალ სტატუსთან დაკავშირებით. ნაწილის აზრით, საქართველოს უნდა გამოეცხადებინა დამოუკიდებლობა, ნაწილს კი მიაჩნდა, რომ ყველაზე ოპტიმალური იქნებოდა მომავალი რუსეთის ფედერაციული სახელმწიფოს შიგნით

¹ ალ. ბენდიანიშვილი. საქართველოს პირველი რესპუბლიკა (1918-1921 წწ.). თბ. 2001, გვ. 36-37.

² საქართველოს ეროვნული ინტერპარტიული საბჭო (1917 წლის აპრილი-ნოემბერი). დოკუმენტები და მასალები. გამოსაცემად მოამზადა და შესავალი წერილი დაურთო ზაირა გერგედავა-ჭელიძემ. თბ. 1999.

საქართველოს ფართო ეროვნული ავტონომიით არსებობა, საკუთარი პრეზიდენტით სათავეში. სოციალ-დემოკრატებს, საერთოდ, საქართველო ცალსახად რუსეთის სახელმწიფოს ნაწილად წარმოედგინათ.

ფაქტობრივად, ეს დავა საბოლოოდ დასრულდა 1917-1918 წლების ოქტომბერ-იანვარს შორის. 1917 წლის 25 ოქტომბერს რუსეთში ბოლშევიკებმა განახორციელეს კონტრრევოლუციური სახელმწიფო გადატრიალება და დაამხეს კანონიერი (IV სახელმწიფო სათათბიროს მიერ დამტკიცებული) დროებითი მთავრობა. საქართველოს სამივე გავლენიანმა პოლიტიკურმა ძალამ – სოციალ-დემოკრატებმა, სოციალისტ-ფედერალისტებმა და ეროვნულ-დემოკრატებმა – არ ცნო ახალი საბჭოთა რუსეთის მთავრობა.³

რუსეთის დროებითი მთავრობის დამხობასთან ერთად უფლებამოსილება დაკარგა მის მიერ დანიშნულმა ამიერკავკასიის სამხარეო ხელისუფლების ორგანომ – ოზაკომმა. სამხრეთ კავკასიაში რუსეთის ყველა სახელისუფლო ორგანო მოიშალა. ამ პირობებში, ქართველი სოციალ-დემოკრატების ინიციატივით, ამიერკავკასიის პოლიტიკურმა ძალებმა დაასწრეს საბჭოთა რუსეთს და 1917 წლის 15 ნოემბრიდან თბილისში ჩამოაყალიბეს სამხარეო ხელისუფლების ორგანო – ამიერკავკასიის კომისარიატი (თავმჯდომარე – ევგენი გეგეჭკორი).

1918 წლის 6 იანვარს ბოლშევიკებმა რუსეთის დამფუძნებელი კრება გარეკეს. უკვე იმ პოლიტიკური ძალებისათვისაც კი, რომლებიც საქართველოს მომავალს რუსეთის შემადგენლობაში მოიაზრებდნენ, ნათელი გახდა, რომ რუსეთში ტოტალიტარული რეჟიმი დამყარდა და საჭირო იყო საქართველოს თავად ეზრუნა საკუთარ მომავალზე. მიუხედავად ახალი რეალობისა, ქართულმა პოლიტიკურმა ძალებმა მაინც ვერ აიღეს სრული პასუხისმგებლობა და თავდაპირველად კავკასიის სამი რესპუბლიკის – საქართველოს, აზერბაიჯანის და სომხეთის ფედერაციულ-კონფედერაციული რესპუბლიკა შექმნეს. 1918 წლის 10 თებერვალს ახალი სახელმწიფოს პარლამენტმა – ამიერკავკასიის სეიმმა – თავმჯდომარედ აირჩია ცნობილი სოციალ-დემოკრატი ნიკოლოზ (კარლო) ჩხეიძე. რესპუბლიკის მთავრობის შექმნა დაევალა აკაკი ჩხენკელს.⁴

³ რ. გრძელბიძე. საქართველო პოლიტიკური პარტიების ისტორია (1910-1924). თბ. 1998, გვ. 117-118.

⁴ Ф. Каземзаде. Борьба за Закавказье (1917-1921). Стокгольм 2010, გვ. 90-108; იხ. ასევე, აღ. ბენდიანიშვილი. საქართველო პირველი მსოფლიო ომისა

ამ ფორმით ამიერკავკასიის ფედერაციულმა რესპუბლიკამ (ეს რესპუბლიკა, რა თქმა უნდა, კლასიკური ფედერაციული სახელმწიფო არ იყო, ამიტომაც ჩვენ მას მოვიხსენიებთ ფედერაციულ-კონფედერაციულ რესპუბლიკად) არსებობა დიდხანს ვერ მოახერხა და რამდენიმე თვეში დაიშალა. ამიერკავკასიის სეიმის უკანასკნელი სხდომა გაიმართა 1918 წლის 26 მაისს. სეიმის წევრებს კარგად ესმოდათ, რომ ამიერკავკასიის სამოკავშირეო სახელმწიფოს აღსასრული გარდაუვალი იყო. მიუხედავად ამისა, ფუჭი პოლემიკა კარგა ხანს გაგრძელდა. ბოლოს სეიმმა ამიერკავკასიის დემოკრატიული ფედერაციული რესპუბლიკა დაშლილად გამოაცხადა, ხოლო თვითონ უფლებამოსილება მოიხსნა.

ამასთან ერთად, ქართულმა პოლიტიკურმა პარტიებმა გადაწყვიტეს საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება. საქართველოს ეროვნულმა საბჭომ 1918 წლის 26 მაისს დამოუკიდებლობა გამოაცხადა. ეროვნულმა საბჭომ დაამტკიცა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პირველი მთავრობა ნოე რამიშვილის თავმჯდომარეობით. საგარეო საქმეთა მინისტრის პოსტი დაიკავა აკაკი ჩხენკელმა. პოლიტიკურ რუკაზე გაჩნდა ახალი სახელმწიფო, რომელმაც მხოლოდ 2 წელი და 9 თვე იარსება.

1919 წლის დასაწყისში საქართველოში ჩატარებული პირველი საყოველთაო არჩევნების შემდეგ შექმნილმა პარლამენტმა ახალი მთავრობა დაამტკიცა, რომელშიც საგარეო საქმეთა მინისტრის თანამდებობა დაიკავა ევგენი გეგეჭკორმა.

პირველი საგარეო საქმეთა მინისტრი, აკაკი ჩხენკელი, ითვლებოდა სოციალ-დემოკრატიული მოძრაობის ერთ-ერთ თვალსაჩინო მოღვაწედ. იგი დაიბადა 1874 წელს დაბა ხონში. ახალგაზრდობიდანვე ჩაება სოციალ – დემოკრატიულ მოძრაობაში. იყო რუსეთის IV სახელმწიფო სათათბიროს დეპუტატი.⁵ 1918 წელს ამიერკავკასიის პარლამენტის თავმჯდომარის პოსტი ეკავა რამდენიმე თვე. 1918 წლის მაისიდან იგი გახდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა მინისტრი და ამ თანამდებობაზე იმუშავა 1919 წლის დასაწყისამდე. შემდეგ აკაკი ჩხენკელი დაინიშნა საქართველოს ელჩად საფრანგეთში და 1933 წლამდე იგი ამ სტატუსით მოღვაწეო-

და რუსეთის მეორე რევოლუციის პერიოდში, საქართველო ისტორია (ავტორთა კოლექტივი). ტ. IV. თბ. 2012, გვ. 177-178.

⁵ გ. შარაძე, აკაკი ჩხენკელი. უცხოეთის ცის ქვეშ. ტ. I. თბ. 1991, გვ. 67-83; გ. შარაძე, საქართველოს პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკა და საგარეო პოლიტიკა. თბ. 2003, გვ. 214-223.

ბლა პარიზში. 1932 წელს საფრანგეთ-სსრკ-ს ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ საელჩო გაუქმდა (1933 წლის ივლისში). აკაკი ჩხენკელი ემიგრაციაში აქტიურ მოღვაწეობას ეწეოდა. გამოდიოდა საერთაშორისო ფორუმებზე, კითხულობდა ლექციებს.⁶

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მეორე საგარეო საქმეთა მინისტრი იყო ევგენი გეგეჭკორი. იგი დაიბადა 1882 წელს ქართულ არისტოკრატთა ოჯახში. იყო რუსეთის III სახელმწიფო სათათბიროს დეპუტატი და იმპერიის მასშტაბით სოციალ-დემოკრატიული მოძრაობის ერთ-ერთი ლიდერი. ამიერკავკასიის ფედერალურ რესპუბლიკაში ეკავა მთავრობის თავმჯდომარის პოსტი.⁷ 1919 წელს, პარლამენტის არჩევნების შემდეგ, ნოე ჟორდანიამ (მთავრობის თავმჯდომარე) მას შესთავაზა საგარეო საქმეთა მინისტრის პორტფელი. მისი, როგორც მინისტრის, საქმიანობა აშკარად დადებითადაა შეფასებული. ქართულმა დიპლომატიამ მოახერხა ქვეყნის დე ფაქტო, ასევე დე იურედ აღიარება. 1921 წლიდან ემიგრაციაშია და ეწეოდა აქტიურ პოლიტიკურ საქმიანობას.

საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრომ, ანუ, როგორც მას უწოდებდნენ, გარეშე საქმეთა სამინისტრომ, 1918-1921 წლებში რამდენჯერმე განიცადა რეორგანიზაცია. საარქივო მასალებით კარგად ჩანს მთელი ეს პროცესი. ჩვენამდე მოღწეულია სამინისტროს რეორგანიზაციის პროექტი, ასევე მთელი უწყების ხარჯთაღრიცხვისა და სტრუქტურის ამსახველი დოკუმენტაცია.⁸

⁶ ა. მენტეშაშვილი. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის დიპლომატიური ღონისძიებანი ქვეყნის დამოუკიდებლობის აღსადგენად. ქართული დიპლომატიის ისტორიის ნარკვევები (ავტორთა კოლექტივი). ტ. II. თბ. 1998, გვ. 423.

⁷ გ. შარაძე. ევგენი გეგეჭკორი. უცხოეთის ცის ქვეშ. ტ. III. თბ. 1993, გვ. 4-15.

⁸ საქართველოს პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის (1918-1921 წწ.) მთავრობის არქივის (პარიზული და პარვარდული ნაწილი) კატალოგი, მოცემულია წიგნში გურამ შარაძე. ერის ისტორიული მეხსიერების დაბრუნება. თბ. 1998. აღნიშნული არქივი საქართველოში დაბრუნდა 1996 წელს (პარიზული) და 1997 წელს (პარვარდული). ამჟამად ორივე ეს ნაწილი გაერთიანებულია, ინახება საქართველოს ცენტრალურ საისტორიო არქივში და მიმდინარეობს მისი დამუშავება. გარდა ამისა, ჯერ კიდევ საბჭოთა პერიოდში ცენტრალურ საისტორიო არქივში დემოკრატიული საქართველოს მთავრობის საქმიანობის ამსახველი ცალკე ფონდი (ფ. 1864) არსებობდა, რომელშიც ინახებოდა საქართველოდან გაუტანელი

საქართველოს სახელმწიფოს ბიუროკრატიაში 1918 წლიდან პირველად ჩამოყალიბდა საგარეო უწყება ამ ფორმით. რა თქმა უნდა, ქართული სახელმწიფოებრიობის არსებობის განმავლობაში ანტიკურ თუ შუა საუკუნეებში სამეფო კარზე ყოველთვის არსებობდა ადამიანთა ჯგუფი, რომელიც საგარეო პოლიტიკაზე ზრუნავდა. საქართველოში ოდითგანვე მკაცრად იყო ფორმულირებული დიპლომატიური ეტიკეტი, არსებობდა საგანგებო სამსახური, რომელიც კურიერებს უწევდა ქვეყნის დიპლომატიურ საქმიანობას.⁹ ეს ყოველივე იყო, თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ 1801 წლიდან, ანუ საქართველოს რუსეთისაგან დაპყრობის შემდეგ ქვეყანა მოკლებული იყო დამოუკიდებელი საგარეო პოლიტიკის წარმოებას, შესაბამისად, ამ სფეროს ბიუროკრატიული წარმონაქმნი მეფისნაცვლის კარზე არ არსებობდა. 1918 წელს კი, როდესაც დაიწყო ახალი სახელმწიფოს ფორმირება, პროფესიონალი დიპლომატების დეფიციტი მართლაც შეიმჩნეოდა, თუმცა უნდა ითქვას, რომ ეს ხარვეზი მოკლე ხანში დაიძლია. საგარეო უწყების თანამშრომლებისა და უცხოეთში საქართველოს წარმომადგენლების უძრავლესობას დიდი პოლიტიკური გამოცდილება ჰქონდათ იმპერიის მასშტაბით, ამიტომაც მათ ადვილად აუღეს ალლო დიპლომატიურ საქმიანობას.

საგარეო საქმეთა სამინისტროს ხელმძღვანელობდა მინისტრი, რომელსაც ჰყავდა მოადგილე – ამხანაგი.¹⁰ სამინისტროში მთავარი მართვის რგოლი იყო კანცელარია და სამი განყოფილება. მთლიანად სამინისტროში მსახურობდა 46 მოხელე.¹¹ 1920 წლისათვის მათი რიცხვი გაიზარდა 6 თანამშრომლით და შეადგინა 52 კაცი.¹²

საგარეო უწყება თანდათან იღებდა იმ სახეს, რომელიც დამოუკიდებელ

დოკუმენტები. ჩვენთვის საჭირო მასალებს ამ ფონდშიც ვპოულობთ (ფ. 1864. აღრ. 1. საქ. 91; 126; 127).

⁹ ჯ. სამუშია. დიპლომატიური სამსახური და ეტიკეტი XI-XII სს-ის საქართველოში. ქართული დიპლომატიის ისტორია. თბ. 2003; იხ. ასევე, ჯ. სამუშია. დიპლომატიური ეტიკეტი გვიანი შუა საუკუნეების საქართველოში. ქართული დიპლომატიის ისტორია. თბ. 2003.

¹⁰ ევგენი გეგეჭკორის დროს ეს თანამდებობა ეკავა ცნობილ სოციალ დემოკრატს, ნ. ქარცივაძეს.

¹¹ შტატი და ხარჯთაღრიცხვა გარეშე საქმეთა სამინისტროსი 1919 წლის ნოემბრის I-დან 1920 წ. ივნისის I-მდე. სცსა. ფ. 1864. აღწ. 1. საქ. 91. ფურც. 3.

¹² პროექტი შტატი და ხარჯთაღრიცხვა საგარეო საქმეთა სამინისტროსი, სცსა. ფ. 1864. აღრ. 1. საქ. 91, ფურც. 1-2.

ქვეყანას ესაჭიროებოდა. ამიტომაც ჩვენ ვხედავთ ამა თუ იმ სამსახურისა თუ შტატის დამატების ფაქტებს.

ყველაზე დიდი სამსახური იყო სამინისტროს კანცელარია, სადაც თავს იყრიდა ყველა ღოკუმენტაცია და სადაც მზადდებოდა ხელშეკრულებები, მინისტრისა და მაღალი რანგის თანამდებობის პირთა მიმოწერა. კანცელარიაში ხდებოდა მთელი დიპლომატიური კორესპონდენციის შენახვა. სწორედ ამიტომაც კანცელარიაში, დირექტორისა და ვიცედირექტორის გარდა, იყო ჯერ 10, ხოლო მოგვიანებით 14 მოხელე.¹³

საგარეო საქმეთა სამინისტროში ფუნქციონირებდა განყოფილებები: პოლიტიკური, საერო და სამეურნეო. ამ განყოფილებებიდან წამყვანი იყო პოლიტიკური განყოფილება, რომელშიც 10 თანამშრომელი მსახურობდა. სამინისტროს რეორგანიზაციის პროექტიდან კარგად ჩანს, რომ საქართველოს საგარეო-პოლიტიკური ურთიერთობების გაზრდამ განაპირობა ქვეგანყოფილებების, ანუ სექციების გაჩენა რეგონული პრინციპით. ევროპულ და აზიურ სექციებს ევალებოდა ამ რეგიონებში არსებული საელჩოების კურაცია და, შესაბამისად, ამ ქვეყნების საგარეო უწყებებთან თანამშრომლობა.¹⁴

სიდიდით ყველაზე დიდ განყოფილებას წარმოადგენდა სამეურნეო (მას საოჯახო განყოფილებას უწოდებდნენ). მასში შედიოდა 23 თანამშრომელი.¹⁵ მართალია შტატების კუთხით ამ სამსახურში თავმოყრილი იყო თითქმის ნახევარი სამინისტრო, მაგრამ, ძირითადად, ეს გახლდათ ტექნიკური პერსონალი. ეს განყოფილება პასუხისმგებელი იყო სამეურნეო და ტექნიკურ მხარეზე, ასევე ფინანსურ მონიტორინგზე. მის შემადგენლობაში შედიოდნენ შიკრიკები (კორესპონდენციაზე პასუხისმგებლები), მანქანაზე მბეჭდავები, რეგისტრატორი.

გარდა ამისა, სამინისტროში არსებობდა საინფორმაციო ბიურო და მინისტრის პირადი განყოფილება.

მოღიანობაში სამინისტროს ხარჯები წლიდან წლამდე იცვლებოდა და

¹³ შტატი და ხარჯთაღრიცხვა გარეშე საქმეთა სამინისტროსი 1919 წლის ნოემბრის I-დან 1920 წ. ივნისის I-მდე, სცსა. ფ. 1864. აღრ. 1. საქ. 91, ფურც. 3; მოთხოვნის ფურცელი. გარეშე საქმეთა სამინისტროს მოხელეებისათვის მისაცემად. ერთდროული დახმარება, თანახმად 1920 წლის ივნისის 25 დეკრეტისა. სცსა. ფ. 1864. აღრ. 1. საქ. 127.

¹⁴ პროექტი შტატი და ხარჯთაღრიცხვა საგარეო საქმეთა სამინისტროსი. სცსა. ფ. 1864. აღრ. 1. საქ. 91, ფურცელი 1-2.

¹⁵ სცსა. ფ. 1864. აღრ. 1. საქ. 91, ფურცელი 1-2.

დამოკიდებული იყო ინფლაციაზე. სახელფასო განაკვეთით 1920 წლის ივლისის მონაცემით მინისტრი იღებდა ხელფასს, 10,400 მანეთს და დამატებას 3000 მანეთს. ერთობლიობაში 13,400. აღნიშნული დამატება სამინისტროს პერსონალს დაენიშნა 1920 წლის 25 ივლისის მთავრობის დეკრეტით, რაც ინფლაციით იყო გამოწვეული. მინისტრის მოადგილეს ეძლეოდა 12,100 მანეთი (დამატებით). კანცელარიის დირექტორს, შესაბამისად, 9,500. ვიცედირექტორს – 8,850, ხოლო განყოფილების უფროსებს – 8,200. ყველაზე დაბალ მოხელეს საშუალოდ ეძლეოდა 4000 მანეთი.¹⁶

ყოველდღიურობის ისტორიის შესწავლის კუთხით, ალბათ, საინტერესოა იმ პერიოდის მანეთის მსყიდველობითი ღირებულება. ვფიქრობთ, ეს შედარება საშუალებას მოგვცემს, წარმოვიდგინოთ, რა ხელფასზე უწევდათ მუშაობა საგარეო უწყების თანამშრომლებს. საქართველოს ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობის მინისტრის, კ. კანდელაკის, მონაცემებით 1920 წლის აგვისტოში, როდესაც შედგენილია სამინისტროს მოხელეთა თანხობრივი დანართების დოკუმენტი, აშშ დოლარი ღირდა 825 მანეთი.¹⁷ ეს ნიშნავს, რომ საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრი იღებდა დაახლოებით 17 დოლარს, ყველაზე დაბალი მოხელე, კი 5 დოლარს. საშუალოდ 1920 წლისათვის ოთხსულიანი ოჯახის შესანახად საჭირო იყო 6500 მანეთამდე,¹⁸ მაგრამ აქვე ისიც აღსანიშნავია, რომ ინფლაციის პროცესი სწრაფი ტემპით მიდიოდა და, შესაბამისად, რამდენიმე თვის შემდეგ, 1920-1921 წლების მიჯნაზე, დამოუკიდებელი საქართველოს ბონი კიდევ უფრო გაუფასურდა.

1918 წლიდან დამოუკიდებელი საქართველოს მთავრობამ დაიწყო საელჩოების შექმნა ევროპისა თუ აზიის ქვეყნებში, თუმცა უნდა ითქვას, რომ ძირითადი აქცენტი კეთდებოდა ევროპულ ქვეყნებზე. ამიტომაც ყველაზე მეტი საელჩო ფუნქციონირებდა ევროპის სახელმწიფოებში.

საქართველოს თავისი წარმომადგენლები ჰყავდა: საფრანგეთში, გერმანიაში, შვეიცარიაში, ბელგიაში, შვეციაში და ნორვეგიაში, იტალიასა და ავსტრიაში, ინგლისში, არგენტინაში, თურქეთში, მანჯურიაში, აშშ-ში, რუსეთში, უკრაინაში, აზერბაიჯანში, პოლონეთში, საბერძნეთში, სომხეთში.¹⁹

¹⁶ მოთხოვნის ფურცელი. გარეშე საქმეთა სამინისტროს მოხელეებისათვის მისაცემად, ერთდროული დახმარება თანახმად 1920 წლის ივლისის 25 დეკრეტისა. სცსა. ფ. 1864. აღრ. 1. საქ. 127.

¹⁷ კ. კანდელაკი. საქართველოს ეროვნული მეურნეობა. პარიზი 1960, გვ. 72.

¹⁸ ნ. ჯავახიშვილი. ქართული ბონისტყა. თბ. 1996, გვ. 60.

¹⁹ გ. შარაძე. საქართველოს პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკა და საგარეო პოლიტიკა. თბ. 2003, გვ. 150-156.

აქვე უნდა ითქვას, რომ ამ ქვეყნებში ყველგან არ იყო საელჩო, როგორც ასეთი. ძირითადად, საელჩოს ფუნქციებს ასრულებდა წარმომადგენლობები. გარდა ამისა, პარიზში ფუნქციონირებდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საინფორმაციო ბიურო – საელჩოების პარალელურად არსებობდა საკონსულოები და ეკონომიკური წარმომადგენლობები.

საქართველოს მძიმე ეკონომიკური მდგომარეობის გამო საელჩოთა პერსონალი დიდი არ იყო. ჩვენს ხელთ არსებული საარქივო დოკუმენტებით 1921 წლის დასაწყისში პარიზში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წარმომადგენლობაში მსახურობდა 7 ადამიანი: სრულუფლებიანი წარმომადგენელი, პირველი მდივანი, მეორე მდივანი, საქმის მწარმოებელი, მანქანის გადამწერი, 2 მსახური; ბერლინის საელჩოში კი მუშაობდა 5 მოხელე.²⁰ შესაბამისად, მცირერიცხოვანი იყო საკონსულოები. აქ, ძირითადად, 3-4 კაცი მსახურობდა.²¹ რომ შევადაროთ ჩვენი საელჩოები ამ დროის ევროპული ქვეყნების წარმომადგენლობებს თბილისში, აბსოლუტურად განსხვავებულ სურათს მივიღებთ. საილუსტრაციოდ მოვიტანთ პოლონეთის საელჩოს მოსამსახურეთა რაოდენობას. პოლონეთის წარმომადგენლობა მნიშვნელოვნად ჩამოუვარდებოდა გერმანიის, რუსეთის, საფრანგეთისა თუ ინგლისის წარმომადგენლობებს, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ელჩის, ოსტროვსკის გარდა, საელჩოში 10-ზე მეტი თანამშრომელი იყო. აქვე შევნიშნავთ, რომ საქართველოში ფუნქციონირებდა პოლონეთის დაზვერვის 9 კაციანი ჯგუფი.

საქართველოს ცენტრალურ საისტორიო არქივში მოიპოვება აშკარად საინტერესო დოკუმენტები, რომლებიც ეკუთვნის რუსეთის სამხედრო დაზვერვის წარმომადგენელს.²² ამ საიდუმლო მოხსენებაში დაწვრილებით აღწერილია ქვეყნის პოლიტიკური, ეკონომიკური, სამხედრო ვითარება. რამდენიმე წერილი ეთმობა უცხოურ წარმომადგენლობებს და მათ აგენტურულ ქსელს. სწორედ აქ არის საუბარი პოლონური დაზვერვის წარმომადგენლობაზე, რო-

²⁰ შტატი და ხარჯთაღრიცხვა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სრულუფლებიანი წარმომადგენლობისა დასავლეთ ევროპაში (პარიზი) 1921 წლის იანვრის I-დან. სცსა. ფ. 1864. აღრ. 1. საქ. 126. ფურც. 5; შტატი და ხარჯთაღრიცხვა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სრულუფლებიანი წარმომადგენლობისა ქ. ბერლინში 1921 წლის იანვრის I-დან. სცსა. ფ. 1864. აღრ. 1. საქ. 126, ფურც. 4.

²¹ შტატი და ხარჯთაღრიცხვა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საკონსულოში ქ. რომში, 1921 წლის იანვრის I-დან. სცსა. ფ. 1864. აღრ. 1. საქ. 126, ფურც. 2.

²² საქართველოში რსფსრ სრულუფლებიანი წარმომადგენლობის სამხედრო ატაშე. სცსა. ფ. 1874, აღწერა 1. საქ. 3. ფურც. 52-54.

მელსაც ხელმძღვანელობდა მაშინოვსკი. აგენტურული ქსელი მოქმედებდა თბილისსა და ბათუმში. აგენტთა უმრავლესობა რუსი და ადგილობრივი პოლონელი იყო. მსგავსი აგენტურული ქსელი, სავარაუდოდ, ქართულ მხარეს უნდა ჰქონოდა ევროპულ სახელმწიფოებში, თუმცა საკმაოდ სუსტი. უმრავლეს შემთხვევაში, როგორც წესი, დაზვერვა საელჩოს საფარველის ქვეშ მოქმედებდა. ქართული საიდუმლო სამსახური შედარებით გამართულად მუშაობდა აზერბაიჯანსა და სომხეთში.

დასასრულს აღვნიშნავთ, რომ საქართველოს დიპლომატიური სამსახური 1918-1921 წლებში, მართალია, არ იყო მრავალრიცხოვანი, მაგრამ თითოეულ თანამშრომელს უწევდა საკმაოდ მძიმე და შრომატევადი საქმიანობა. მთლიანობაში დიპლომატიურმა კორპუსმა შეძლო მოკლე ხანში ქვეყნის საერთაშორისო არენაზე წარმოჩენა.

1921 წლის 25 თებერვალს საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობის შემდეგ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის აქტიური საგარეო პოლიტიკა შეწყდა. მიუხედავად იმისა, რომ მთავრობამ ემიგრაციაში განაგრძო თავისი საქმიანობა, სრული დატვირთვით საგარეო უწყება ვეღარ ფუნქციონირებდა. თუმცა ქართველი დიპლომატები კარგა ხანს აგრძელებდნენ თავიანთი ფუნქციის შესრულებას. ისინი გამოდიოდნენ საერთაშორისო ფორუმებზე, ცდილობდნენ საბჭოთა ოკუპაციის წინააღმდეგ ევროპული სახელმწიფოების მიმხრობას, მაგრამ ევროპელი ლიდერები მხოლოდ „შეშფოთებას“ გამოთქვამდნენ. ამაზე წინ საქმე არ წასულა. რამდენიმე წელში დაიხურა საელჩოები და საკონსულოები ევროპასა თუ აზიაში. 1932 წლის 29 ნოემბერს საფრანგეთსა და საბჭოთა კავშირს შორის დაიდო «Договор о ненападении (между Союзом Советских Социалистических Республик и Французской Республикой)», რომლის მეხუთე მუხლში ნათქვამი იყო: «Каждая из Высоких Договаривающихся Сторон обязуется, в частности, не создавать, не поддерживать, не снабжать, не субсидировать и не допускать на своей территории ни военных организаций, имеющих целью вооруженную борьбу против другой Стороны, ни организаций, присваивающих себе роль правительства или представителя всех, или части, ее территорий».²³ ამ ხელშეკრულებით გაუქმდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ბოლო წარმომადგენლობა პარიზში.

²³ Документы внешней политики СССР. Т. 15. Января – 31 декабря 1932 г. М. 1969, გვ. 639.

Jaba Samushia

DIPLOMATIC SERVICE OF DEMOCRATIC REPUBLIC OF GEORGIA

Summary

Georgian Ministry of Foreign Affairs or otherwise known as Ministry of Exterior Affairs had been reorganized for several times during 1918 to 1921. This process is quite clear from the archival materials. We possess the project for the reorganization of that ministry as well as detailed expenses and all related documents.

Head of Ministry of Foreign Affairs was minister which had his deputy. The main bodies of the ministry were chancellery and three departments. The whole ministry had 46 members in service. For 1920 their number was increased by 6 members and total figure became 52 associates.

Foreign office had been developing step by step, that was the main reason for the creation of additional positions and sections.

The largest section of Ministry of Foreign Affairs of Georgia was the chancellery, where all documentation was accumulated. Official correspondence of minister and high officials of the ministry, as well as the contracts were prepared in the chancellery. All diplomatic correspondence was kept in the same service. That is why the chancellery had director, deputy director and ten additional members which later was increased to 14. The Ministry of Foreign Affairs had several departments – political, secular and rural.

From 1918 Democratic Republic of Georgia began the foundation of embassies in the countries of Europe and Asia, but it have to be admitted that the priority was given to the European countries. That is why the most of the embassies functioned in Europe.

Due to economic crisis, the staff members of the embassies were few. According to those archival documents, in the beginning of 1921 legation of the Georgian Democratic Republic in Paris had 7 members in service – plenipotentiary representative, the first secretary, the second secretary, chancellor officer, typist and two servants; in the embassy of Berlin 5 persons were employed. The consulates had also few members, they included mainly 3 or 4 employees.